

Michał Pindera

Rola i funkcja pomocy społecznej

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (32-33), 130-135

2006

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Rola i funkcja pomocy społecznej

W artykule drugim ustawy o pomocy społecznej została określona definicja pomocy społecznej „jest instytucją polityki społecznej państwa, mająca na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości”.¹

Historia pomocy społecznej ma swoje korzenie w odległych czasach. Już w Starożytnej Grecji rozwijała się działalność filantropijna. W odniesieniu do rzeczywistości greckiej trudno mówić o istnieniu bardziej sformalizowanych przejawów aktywności związanej z działalnością społeczną, która miała jakieś normy prawne. Wyznacznikiem pozycji społecznej był posiadany majątek i przynależność do elity. Wystawne przyjęcia, bogato urządzone domy czy duże ilości służby nie były wystarczającymi argumentami świadczącymi o zamożności, jej wyznacznikiem była przede wszystkim działalność dobroczynna, która dawała dostęp do zaszczytów, przywilejów i urzędów publicznych przynosząc powszechne poważanie społeczne. Tak więc filantropia w starożytnym rozumieniu ma znamiona instytucji społecznej.

Jedną z pierwszych form pomocy była instytucja klienta, geneza tego zjawiska nie jest pewna i istnieje kilka teorii o jej pochodzeniu. Wiadomo, że klienci pojawili się jeszcze w ramach organizacji plemiennych jako ludzie zależni lecz jednocześnie znajdujący się pod opieką rodów, a później zamożnych obywateli. „Do podstawowych obowiązków klienta, których znaczna liczba mogła być powiązana z danym patrycjuszem, należało codzienne powitanie go, towarzyszenie mu w orszakach i udzielanie poparcia w czasie wyborów. W zamian za to otrzymywali zaproszenie na ucztę, wsparcia pieniężne, obronę w sądzie czy podarki w formie nieużywanej odzieży”.²

Pomoc w starożytnym Rzymie przybierała różnorakie formy od takich, których współcześnie nie uznalibyśmy za pomoc. Głównym celem filantropii rzymskiej

---

¹ Art. 2.1. ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

² J. Radwan-Pragłowski, K. Frysztacki, Społeczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy socjalnej. Warszawa 1996, s. 52.

nie było udzielanie pomocy szerokim rzeszą ludności, ale raczej związanie ludności poprzez szeroką sieć zależności z elitami panującymi i przeciwdziałanie pojawieniu się możliwych zaburzeń struktury społecznej. Rzym jako państwo opiekuńcze wprowadził alimentacje, które stanowiły zapomogi dla biednych rodziców na dzieci. Popularną formą wspomagania biednych było rozdawnictwo zboża, a także okazjonalnie wina, oliwek, soli. Inną formą wspomagania ubogich obywateli są prawa ograniczające jedzenie, wydawanie uczt, które miały na celu przeciwdziałanie nadmiernemu wydawaniu pieniędzy podczas gdy inni żyją w nędzy.

System pomocy przy tak wielkich dysproporcjach majątkowych jakie miały miejsce w Starożytnym Cesarstwie nie pozwalał na kumulowanie dóbr w rękach największych rodów wymuszając nieustanny obrót pieniądza, a co za tym idzie wspomaganie rozwoju ekonomicznego. Można więc stwierdzić, że całokształt działalności związanej z filantropią nosił wyraźne znamiona funkcjonalne, spełniające swe zadania nie tylko na rzecz pewnych grup znajdujących się na marginesie społecznym ale na rzecz całokształtu społeczeństwa.

Dla każdego z okresów działalności filantropijnej charakterystyczne były specyficzne założenia ideowe i określone formy instytucjonalne. W okresie Średniowiecza działalność filantropijna wywodziła się z nakazu chrześcijańskiego miłosierdzia i związanej z nim idei świętej wymiany. „Jałmużna była traktowana jako swoisty kontrakt, w którym obdarowywano ubogi, w zamian za udzielone mu wsparcie, zapewnił darczyńcy modlitwę”.³

Główną instytucją średniowiecznej dobroczynności były szpitale, które pełniły funkcje przejściowego zakładu opiekuńczego dla wszystkich ubogich, w mniejszym stopniu były natomiast szpitalem we współczesnym rozumieniu. Rozwój szpitalnictwa datuje się w praktyce od XII wieku. „W 1198 roku we Francji powstał zakon szpitalny św. Ducha, którego podstawą była nie tylko opieka nad chorymi lecz także wyjście poza mury hospicjum w poszukiwaniu potrzebujących pomocy. Polegało to na tym, że przed bramą klasztoru było wyznaczone miejsce dla podrzutków, a także każdy z zakonników miał obowiązek cotygodniowego przemierzania miast i wsi w celu poszukiwania chorych”.⁴

Jedną z pierwszych fundacji szpitalnych na ziemiach polskich był ufundowany przez Jana Grafitę w 1152 roku szpital przy opactwie rycerskim w Jędrzejowcu. Poza Jędrzejowem powstały szpitale w Zamościu, Poznaniu a we Wrocławiu zapoczątkowało działalność pierwsze hospicjum. Forma działalności tych placówek ogólnie zwanych szpitalami była trudna do ustalenia. „Zacierala się granica między hospicjum a przytuliskiem. Szpitale przyjmowały wszystkich,

³ E. Leś, Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce. Warszawa 2002, s. 17.

⁴ J. Radwan-Praglowski, K. Frysztacki, Społeczne dzieje pomocy..., s. 85.

nie tylko ludzi chorych ale też niezdolnych do pracy czy nawet szukających okresowo schronienia. Często przyjmowani byli ludzie związani ze światem przestępczym.”⁵

W okresie średniowiecza w wyniku wzrostu ludności ubogiej przychylność dla tych ludzi uległa weryfikacji i podziałowi na godnych i niegodnych wsparcia. Odtąd wsparcie filantropijne koncentrowało się na zapewnieniu opieki niezdolnym do samodzielnej egzystencji, osobom niedołącznym, chorym, osieroconym dzieciom.

Pewną formą pomocy społecznej były domy poprawy, których początek datuje się na około XVI wiek. Ideą tych domów było skuteczne działanie poprzez sięganie do psychiki człowieka i jej odpowiednie kształtowanie. Był to początek wychowania resocjalizacyjnego, pierwsze domy poprawy powstały w Anglii, Holandii i Niemczech.

Wiek XIX zapisał się nie tylko rewolucją przemysłową. Kształtują się też podstawy dla pracy socjalnej. W tych czasach działalność filantropijna była podporządkowana narodowym potrzebom. Wyrazem tego była między innymi działalność charytatywno-opiekuńcza, wspieranie rozwoju oświaty, nauki. Narastające problemy socjalne powodowały działalność filantropijną skierowaną dla najuboższych, a z czasem objęła również ludność robotniczą.⁶

Pod koniec XIX wieku w Europie rozwinęły się organizacje charytatywne, które wypracowały odpowiednie metody pracy socjalnej.⁷

Usamodzielnienie się pomocy społecznej jako oddzielnej funkcji nastąpiło na przełomie XIX i XX wieku. Wiek XX przyniósł ekspansję praw socjalnych, które były podstawą roszczeń o pomoc, uprawnienia do zabezpieczenia społecznego w okresie bezrobocia, chorób czy też różnych trudności życiowych.

Wybuch I wojny światowej spowodował likwidację wielu placówek opiekuńczych a tym samym konieczność powołania instytucji obywatelskich, które miały zajmować się opieką nad dziećmi i młodzieżą. Dobroczynność w pierwszych latach niepodległości opierała się przede wszystkim na działalności fundacji, towarzystw oraz osób prywatnych.⁸ W tym też czasie opieka społeczna miała różne formy m.in. wypłacano zapomogi pieniężne, dostarczano żywność. W większych miastach zaczęto zajmować się osobami bezdomnymi.

W sytuacji panującego w Polsce międzywojennej bezrobocia, pomoc świadczona była ze środków Funduszu Pracy (utworzonego we 1933 roku), oraz ze społecznych środków Obywatelskiego Ogólnopolskiego Komitetu Zimowej

⁵ J. Radwan-Pragłowski, K. Frysztacki, *Spoleczne dzieje pomocy...*, s. 218.

⁶ T. Kaźmierczak, M. Luczyńska, *Wprowadzenie do pomocy społecznej*. Katowice 1998, s. 45.

⁷ K. Wódz, *Praca socjalna w środowisku zamieszkania*. Warszawa 1991, s. 10; J. Radwan-Pragłowski, K. Frysztacki, *Spoleczne dzieje pomocy...*, s. 249.

⁸ L. Malinowski, M. Orłowska (red.), *Praca socjalna służbą człowiekowi*. Warszawa 1998, s. 18.

Pomocy Bezrobotnym. Niezależnie od opieki obowiązkowej, funkcjonowała opieka prowadzona przez stowarzyszenia opiekuńcze, fundacje, gminy wyznaniowe oraz zgromadzenia zakonne. Od roku 1928 w każdej miejscowości (mieście, dzielnicy) pojawili się opiekunowie społeczni, którzy byli wybierani przez rady gminne na okres trzech lat, korzystając z ochrony prawnej.⁹

Okres II wojny światowej to wzrost potrzeb opiekuńczych i personelu ośrodków pomocy społecznej. Główne formy pomocy to: dostarczanie odzieży, dożywianie, organizowanie domów noclegowych i schronisk dla bezdomnych.¹⁰

Po II wojnie zostały odtworzone organizacje opiekuńcze i społeczne., W 1945 roku zostało powołane Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej oraz odpowiednie wydziały w urzędach wojewódzkich, a także społeczne Komitety Opieki Społecznej. Stopniowo też wznawiały swoją działalność różne organizacje.¹¹

Lata 1947-1953, to okres reorganizacji i likwidacji wielu organizacji i stowarzyszeń. Ustawa o terenowych organach jednolitej władzy państwowej anulowała w praktyce ustalenia wynikające z ustawy o pomocy społecznej z 1923 roku w odniesieniu do dzieci i młodzieży. Opiekę nad dzieckiem podzielono między resorty: Oświaty, Zdrowia i Opieki Społecznej oraz Sprawiedliwości.¹²

Po 1952 roku, zakłady opiekuńcze dla dzieci, młodzieży i dla dorosłych zostały upaństwowione. Powołano Polski Komitet Pomocy Społecznej, uruchomiono domy pomocy społecznej. Powstały pierwsze punkty Polskiego Czerwonego Krzyża. Powstały również pierwsze szkoły pracowników socjalnych (1966 roku). Utworzono także sieć ośrodków opiekuna społecznego.¹³

Pomoc społeczną organizują organy administracji rządowej i samorządowej, współpracują w tym zakresie na zasadach partnerstwa z organizacjami społecznymi i pozarządowymi, Kościołem Katolickim oraz innymi kościołami, związkami wyznaniowymi a także osobami fizycznymi i prawnymi.¹⁴

Pomoc społeczna adresowana jest do obywateli polskich zamieszkujących i przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, cudzoziemców mających miejsce zamieszkania i przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zezwolenia na osiedlenie się, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich, zezwolenia na zamieszkanie na czas oznaczony, obywatelom państw członkowskich Unii Europejskiej lub Europejskiego Obszaru Gospodarczego.¹⁵

⁹ J. Mikulski, Cz. Gulda, Służby socjalne w Polsce. Warszawa 1981, s. 15.

¹⁰ A. Góra, Tradycje opieki i pomocy społecznej w Polsce. "Praca Zbiorowa" 1989, nr 2, s. 22-24.

¹¹ Tamże, s. 22-24.

¹² Tamże, s. 23-24.

¹³ Tamże, s. 24.

¹⁴ Art. 2.2 ustawy ...

¹⁵ Tamże...

Pomocy społecznej udziela się osobom i rodzinom z powodu m.in.: ubóstwa, sieroctwa, bezrobocia, bezdomności, przemocy w rodzinie, niepełnosprawności, ciężkiej choroby, ochrony macierzyństwa, klęski żywiołowej.¹⁶

Rozdział drugi ustawy o pomocy społecznej poświęcony jest pracownikowi socjalnemu.¹⁷

W Polsce zawód pracownika socjalnego ma bogatą tradycję sięgającą przełomu XIX i XX wieku. Weryfikacja zawodu pracownika socjalnego zmieniała się w zależności od warunków polityczno-społecznych. Początkowo istniał termin „opiekun społeczny”, który to zmienił się w termin „pracownik socjalny”.

Pracownikiem socjalnym może być osoba, która posiada dyplom uzyskania tytułu zawodowego w zawodzie pracownik socjalny, dyplom ukończenia kolegium pracowników służb społecznych, dyplom ukończenia wyższej szkoły zawodowej o specjalności praca socjalna na jednym z kierunków: pedagogika, psychologia, socjologia, politologia, polityka społeczna lub nauki o rodzinie.¹⁸

Zawód pracownika socjalnego jest zawodem specyficznym. Do jego wykonywania nie wystarcza wiedza zawodowa. Niezbędna jest odpowiednia postawa, uzdolnienia, umiejętności. Istotą zawodu pracownika socjalnego jest niesienie pomocy ludziom potrzebującym wsparcia materialnego i psychicznego. Dlatego też kandydatów powinna cechować: otwartość na problemy ludzi, umiejętności wczuwania się w cudze położenie, życzliwość, opiekuńczość, troskliwość, łatwość nawiązywania kontaktów społecznych, umiejętność postępowania z ludźmi, umiejętności przekonywania, cierpliwość i umiejętność panowania nad emocjami, spostrzegawczość, umiejętność obserwacji. Pracownik zobowiązany jest też do zachowania w tajemnicy informacji uzyskanych o ludziach.

Rola pracownika socjalnego w świetle badań

Badaniami objęto (wywiady) 50 pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej w województwie śląskim i łódzkim. 55% badanych są pracownikami terenowymi, 25% pracownikami stacjonarnymi i pozostali pracownikami pośrednimi. Staż pracy do 5 lat posiada 5% badanych, 6-10 lat - 15%, 11-15 lat - 45%, pozostali mają staż pracy powyżej 15 lat.

Wszyscy pracownicy mają odpowiednie przygotowanie do wykonywania swojego zawodu - pracownika socjalnego. Większość badanych pracowników socjalnych (48%) dokonało świadomego i z własnej woli zawód pracownika socjalnego, 20% - wybrało ten zawód przez przypadek, a pozostali na wskutek

---

¹⁶ Tamże

¹⁷ Tamże

¹⁸ Tamże

własnych przeżyć i doświadczeń. Badani pracownicy wskazali cechy jakimi powinien charakteryzować się pracownik socjalny. Oto cechy:

- cierpliwy (82,5% wypowiedzi),
- pozytywny stosunek do ludzi (81,5%),
- odpowiednie kwalifikacje (79,5%),
- umiejętność pracy z ludźmi (73,5%),
- łatwość w nawiązywaniu kontaktów (55,5%),
- mieć autorytet (52%),
- uprzejmy (22%),
- odpowiedzialny (21,5%),
- samodzielny (21%),
- kreatywny (19,5%).

Dobry pracownik socjalny musi mieć świadomość własnej wartości. Pracownicy socjalni nie tylko przyznają zasiłki, ale poprzez bezpośredni kontakt powinni dążyć do przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych.

Literatura:

- Dubois B., Miki K.K., Praca socjalna - zawód, który dodaje sił. Katowice 1999.
- Góra A., Tradycje opieki i pomocy społecznej w Polsce. „Praca Zbiorowa” 1989, nr 2.
- Kantowicz E., Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej. Olsztyn 2001.
- Kaźmierczak T., Łuczyńska M., Wprowadzenie do pomocy społecznej. Katowice 1998.
- Kwaśniewski J., Praca socjalna, pomoc społeczna. Katowice 1998.
- Leś E., Zarys historii dobroczynności i filantropii w Polsce. Warszawa 2002.
- Malinowski L., Orłowska M. (red.), Praca socjalna służbą człowiekowi. Warszawa 1998.
- Radwan - Pragłowski J., Frysztacki K., Społeczne dzieje pomocy człowiekowi: od filantropii greckiej do pracy socjalnej. Katowice 1996.
- Wódcz K., Praca socjalna w środowisku zamieszkania. Katowice 1998.
- Żukiewicz A., Praca socjalna ośrodków pomocy społecznej. Wrocław 2002.

Summary

In the article author presented history of initiated social help. In the findings (interviews with social workers) author presented features of social workers personality.